



NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA



Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

„Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“

Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-04-0001

Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis

**Metodinė medžiaga apie akademinį gebėjimų raidą, atpažinimą ir ugdymą
tėvams (9-10 klasės)**

Vilnius

2023 m.

Ivadas

Vaikai jau gimsta turėdami įvairių gebėjimų užuomazgų. Augdami vaikai, jei tam yra palanki aplinka, gali atskleisti įgimus gebėjimus ir įgyti naujų. Visų žmonių gebėjimai yra labai skirtingi – nėra dviejų žmonių su visiškai vienodu gebėjimų rinkiniu. Yra įvairių būdų, kaip skirstyti gebėjimus. Paprasta juos skirstyti į meninius, akademinus, sportinius. Vaikai turi įvairių gebėjimų ir jų rinkinių, tačiau šioje knygelėje kalbėsime tik apie akademinus gebėjimus ir jų turinčius vaikus.

Vaikų ir suaugusiųjų gebėjimus, kurie padeda greitai ir lengvai rasti sprendimus sudėtingoms problemoms, greitai ir efektyviai mokytis bei pritaikyti žinias, vadiname intelektu. Visus vaikus galime surikiuoti pagal ūgį nuo paties mažiausio iki paties didžiausio. Panašiai galime visus vaikus išrikiuoti ir pagal intelektinius gebėjimus. Tuos vaikus, kurie šioje eilėje pakliūna prie turinčių aukščiausių intelektinius rodiklius, vadiname gabiais (didelį mokymosi potencialą turinčiais) vaikais. Gabūs vaikai turi gerus samprotavimo gebėjimus, loginį matematinį mąstymą, jų mąstymas paprastai paslankus, t. y. greitas, prisitaikantis, jie mėgsta iššūkius, sudėtingesni, naujesni, besikeičiantį mokymosi kontekstą.

Kalbėti apie didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus yra svarbu

Daugeliui suprantama, kad vaikai, kuriems kyla sunkumų mokykloje, turėtų gauti pagalbą ir specialią jiems pritaikytą programą, kad sėkmingai mokytųsi drauge su kitais vaikais. Tačiau kodėl reikia kalbėti apie gabius, didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus ir tėvams? Jiems ir taip gerai sekasi, jie turi aukštą intelektą, geba efektyviai mąstyti. Juk gali būti, kad gabūs vaikai patys suras sprendimus net tuomet, kai jiems neskiriama reikalingo dėmesio. Galbūt jie gali puikiai mokytis savarankiškai?

Tyrimai rodo, kad net jei turime įgimtų gebėjimų, nebūtinai juos paversime realiais pasiekimais. Gebėjimų atskleidimas labai priklauso nuo esamos aplinkos palankumo. Jei aplinka palanki, vaiko gebėjimai gali sėkmingai atsiskleisti ir duoti gerų rezultatų. Jei aplinka vidutiniškai palanki – gebėjimai gali išryškėti, bet neįgaus maksimalios išraiškos. Jei aplinka nepalanki, vaiko gebėjimai gali ir visai neatsiskleisti. Palanki vaikams aplinka – tai nėra rožinis šiltnamis, kaip kartais manoma. Palanki aplinka apima ir sunkumus, iššūkius, vaiko amžių atitinkančią riziką, kartu tai ir pagarba vaiko poreikiams, jausmams, mintims, pozityvus dėmesys ir reikalinga pagalba.

Gebėjimams palanki aplinka yra tokia, kurioje yra pakankamai galimybių ir iššūkių, skatinančių naudoti savo gebėjimus, kartu tai ir emocinis saugumas, leidžiantis rizikuoti. Įprastai vaikų gabumai ima ryškėti mokykloje per akademinus pasiekimus. Tačiau tyrimai, atlikti Lietuvoje,

rodo, kad net 40 proc. gabių mokinių (du gabūs mokiniai iš penkių) mokykloje mokosi tik vidutiniškai ar prastai. Net ir gabių mokinių, kurie mokykloje mokosi gerai, gabumai nebūtinai atsiskleidžia visiškai, nes dalis gabių vaikų mokykloje stengiasi tik tiek, kiek pakanka geram įvertinimui gauti. Tačiau gali būti, kad, esant jų gebėjimus atitinkantiems iššūkiams ar palankesniai ugdymui, tokių vaikų gebėjimai leistų pasiekti žymiai aukštesnių rezultatų. Tinkama aplinka gali pagerinti ir gabių vaikų savijautą. Kai gabūs vaikai jaučiasi priimami, kai sudaromos sąlygos atsiskleisti ir realizuoti jų gebėjimus, kurti ir tobulėti, jie jaučiasi laimingesni. Jei norime, kad gabūs vaikai visiškai atsiskleistų ir išnaudotų savo turimus gabumus, turime suprasti gabius vaikus, mokėti juos atpažinti ir gebėti sukurti tokią aplinką, kurioje jie norėtų ir galėtų reikštis.

Mokyklose programos sudarytos taip, kad gerai mokytis gali didžioji mokinių dalis. Tam nereikia turėti ypatingų gebėjimų. Gerų rezultatų mokykloje pasiekti padeda gera atmintis, didelis noras, stropumas, atkaklumas, drausmingumas bei nuolatinis darbas. Taigi ne visi gerai besimokantys mokiniai yra gabūs mokiniai. Tyrimai rodo, kad Lietuvoje tik trys iš penkių gabių mokinių mokosi gerai. Kiti du – vidutiniškai arba patenkinamai. Todėl geri pažymiai nėra patikimas rodiklis, kad vaikas yra gabus. Kartais būna atvirkščiai – mokytojai nustemba, kad gabus vaikas yra tas, kurio pažymiai gerokai žemesni nei bendraklasių. Kita dalis gabių vaikų, kurie mokykloje stengiasi, siekia atitikti mokyklos reikalavimus, gerus įvertinimus gali gauti lengviau nei tokių gebėjimų neturintys vaikai. Gabieji greičiau perpranta instrukcijas, užduotis atlieka pirmesni, jiems reikia mažiau pastangų.

Didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų raida ir požymiai

Gabius, didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus lengviausia suskirstyti pagal labiausiai išryškėjusius gebėjimus. Taip galima sudaryti skirtingas matematikai, kalboms ir gamtos mokslams gabių vaikų grupes. Šių grupių vaikai turi tarpusavio panašumų ir šiek tiek skiriasi nuo kitų grupių vaikų. Gabūs matematikai vaikai vadovaujasi logikos dėsniais, geba lengvai mąstyti simboliais, pastebi dėsningumus ir abstrakčius ryšius, geba struktūruoti informaciją, lengvai daro išvadas, greitai suvokia problemos struktūrą, perpranta problemos esmę. Gabūs matematikai vaikai mėgaujasi matematiniais uždaviniais, teorijomis, matematinėmis problemomis, jie mėgsta tyrinėti sudėtingas užduotis, daugelį temų analizuoja plačiau ir giliau, nei reikalaujama, greitai perpranta ir matematinės teorijas. Jie sugeba lengvai, kūrybiškai ir intuityviai taikyti matematikos žinias, metodus bei principus, sprenddami ne tik matematinės, bet ir gyvenimiškas problemas. Tokie vaikai paprastai pasižymi originalumu, lankstumu, ieško alternatyvių būdų tai pačiai problemai spręsti ir geba rasti mažiausiai sąnaudų reikalaujantį problemos sprendimą. Sudėtingas problemas jie sprendžia atkakliai, susidaro aiškų veiksmų planą, vadovaujasi anksčiau pasiteisinusiais sprendimais ir problemos

sprendimo žingsnius apmąsto atvirkštine tvarka, dažnai vadovaujasi ir intuityviomis įžvalgomis. Esama mokyklinė matematikos programa greičiausiai yra per lengva gabiems matematikai vaikams ir gali kelti nusivylimą dėl nepakankamo programos sudėtingumo, per mažų iššūkių, per lengvų užduočių. Gabūs kalboms vaikai sklandžiai, laisvai ir glaustai reiškia mintis, yra jautrūs kalbos vartojimo niuansams ir lengvai mokosi kalbų. Jie rašo ir kalba išskirtinai kūrybingai ir originaliai, naudoja neįprastus epitetus, metaforas, paradoksus, paraleles, mąsto filosofiskai, turi humoro jausmą. Kalboms gabūs vaikai taip pat pasižymi aukštu samprotavimo lygiu – jie lanksčiai mąsto, geba išreikšti sudėtingas mintis, jungti jas į istorijas, samprotuoja abstrakčiai ir hipotetiniu lygmeniu; gali įtikinamai argumentuoti, moka kelti probleminius klausimus, kritiškai vertinti situaciją. Jie taip pat lengvai lygina perskaitytus tekstus, supranta nevienprasmį tekstą, geba skaityti „tarp eilučių“, siekia suprasti priežastinius ryšius. Tokie vaikai mėgaujasi kalba: jie žino ir taiko įvairias kalbos mokymosi strategijas, eksperimentuoja su kalba ir jos vartojimu, mėgsta žodines dėliones, rebusus, domisi, kaip kalba „veikia“, lengvai skaito tekstus, skirtus vyresniems mokiniams. Kalboms gabiems vaikams patinka rašymo užduotys, jie joms atidžiai ir kruopščiai ruošiasi, struktūruoja idėjas, daug dėmesio skiria detalėms, tokias užduotis atlieka aktyviai, išlaiko dėmesį, net jei atrodo, kad neatlieka paskirtos užduoties, paklausus dažniausiai geba atsakyti ir net pataiso, jei mokytojas suklysta. Jie lengvai mokosi ir mėgaujasi svetimomis kalbomis, lengvai pereina nuo vienos kalbos prie kitos, jaučia žodžių skambesį, o jei daro klaidų, tai dėl to, kad eksperimentuoja, bando sudėtingesnes idėjas. Gabūs gamtos mokslams vaikai pasižymi stipriu loginiu mąstymu.

Gabūs vaikai turi ir socialinių emocinių savybių, kurios išskiria juos iš kitų. Vienos šių savybių yra bendros visiems, kitos skirtingai pasireiškia priklausomai nuo gabumų.

- Dalies gabių vaikų supratimas apie žmones, jų emocijas, elgesį ir mintis yra aukštesnio lygio nei bendraamžių.
- Dauguma renkasi veiklas, kurios yra prasmingos jiems patiems ir visuomenei, kurioje jie auga.
- Dalis tokių vaikų jautriai jaučia ir supranta neteisybę, jos apraiškas ir su ja kovoja.
- Dalis šių vaikų yra itin jautrūs grožiui, kitiems žmonėms, muzikai, menui.
- Dalis tokių vaikų labai gerai supranta ir valdo savo kūną, t. y. pasižymi gerais vaidybos, sportiniais gebėjimais.
- Dalis jų yra linkę maištauti ir nuolat siekia pasaulį padaryti geresnį.

Gabūs kalboms vaikai noriai bendrauja ir mėgaujasi žodiniu bendravimu. Jie taiko veiksmingas bendravimo strategijas: perfrazuoja, ką girdėjo, tapatinasi su klausytoju ir pan. Tokie vaikai paprastai neskuba priimti sprendimo, atsižvelgia į įvairius požiūrius, siekia bendradarbiauti ir

skatina tai daryti kitus. Gabūs kalboms vaikai domisi kultūriniu ir socialiniu gyvenimu, noriai dalijasi žiniomis apie savo kultūrą, didžiuojasi ja, moko kitus savo gimtosios kalbos, supranta įvairių kultūrų skirtumus ir lengvai prie jų prisitaiko (pvz., geba suprasti skirtingas tarmes, mėgsta juokelius apie kultūrinius skirtumus). Gabūs kalboms vaikai paprastai yra jautrūs socialinėms, etinėms ir moralinėms problemoms, pasižymi atvirumu ir empatija kitoniškumui. Gabūs matematikai vaikai kiek mažiau išsiskiria emocijomis, socialinėmis savybėmis iš kitų gabių vaikų. Jiems gali būti sunku užmegzti ir palaikyti gerus santykius su bendraamžiais, nes jie jaučia savo kitoniškumą ir neigiamai reaguoja į situacijas, kuriose turi elgtis „kaip visi“. Gabūs gamtos mokslams vaikai pasižymi smalsumu, domisi, kaip viskas veikia ir kodėl vieni ar kiti dalykai atsitinka. Tokie vaikai užduoda daugybę klausimų, jų netenkina pernelyg paprasti ir neišsamūs paaiškinimai. Atsakymų jie ieško mokslinėje ar mokslinės fantastikos literatūroje, todėl turi daug bendrų žinių apie pasaulį, aktyviai jį stebi, laisvalaikio mėgsta rinkti, rūšiuoti, klasifikuoti objektus.

Gabūs gamtos mokslams vaikai bendraamžių grupėje mėgsta užimti lyderio vaidmenį, nors gali elgtis kiek diktatoriškai. Jie mėgsta dirbti individualiai ar mažose grupelėse, neretai būna paskendę apmąstymuose ir net užsisklendę. Šie vaikai rodo brandžias emocijas, nors kartais gali elgtis ir netinkamai. Jie gali aštriai reikšti nepasitenkinimą dalyko programa bei užduotimis. Žingsnius ir eina tiesiai prie rezultato. Tokie mokiniai sprendami problemas geba sėkmingai sujungti turimus faktus su kūrybinėmis idėjomis, pateikti hipotetinius reiškinių aiškinimus. Šie vaikai samprotaudami remiasi tyrimais ir jų rezultatais: geba kritiškai įvertinti tyrimus, efektyviai apdoroti informaciją, nustato jos patikimumą, supranta konteksto poveikį informacijai, kritiškai vertina informacijos šaltinius ir gali tai paaiškinti. Gamtos mokslams gabūs vaikai labai domisi gamtos mokslais, daug apie tai žino, pasitiki savo žiniomis, be to, jiems būdinga labai aukšta motyvacija ir gebėjimas susikaupti, jie gali atlikti tyrimus, kuriems reikia didelio atidumo ir ilgalaikio stebėjimo. Šie vaikai gerai supranta ir gali paaiškinti įvairių vizualinę informaciją: žemėlapius, schemas, nuotraukas.

Kaip tėvai gali prisidėti prie didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų atpažinimo?

Didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų atpažinimas ir ugdymas daugiausia vyksta mokyklose. Tačiau tėvai taip pat yra svarbūs šiame procese ir gali prie jo prisidėti. Dalis tėvų yra linkę per daug gerai vertinti savo vaikų gabumus, kita dalis juos nuvertina. Tėvams gana sunku objektyviai vertinti savo vaikus, nes paprastai trūksta galimybių palyginti juos su bendraamžiais. Dažnai savo vaikų gabumus nuvertina tie tėvai, kurie patys turi gabumų, taip pat, kai vaikas auga tarp gabių brolių ar seserų. Tėvai yra tie žmonės, kurie geriausiai pažįsta savo vaiką, kartu praleidžia daug laiko, mato vaiką įvairiomis aplinkybėmis.

Tėvai žino vaiko gyvenimo istoriją, kuri, siekiant nustatyti vaiko gabumus, turi svarbios reikšmės. Taip pat tėvai gali pastebėti, jei vaikas neraginamas, ypač susidomi kokia nors akademinė sritimi, tam skiria daug dėmesio ar pastangų – tai gali būti vienas iš gabumų požymių. Jei jums kyla minčių, kad jūsų vaikas yra gabus, turėtumėte tai aptarti su mokytojais ar mokyklos psichologais, net jei jūsų vaikas mokykloje ir negauna aukščiausių įvertinimų. Jūsų nuojauta yra labai svarbi, ji gali pasitvirtinti. Jei mokytojai mano, kad jūsų vaikas gali būti gabus, jie paprašys užpildyti klausimynų.

Gali atrodyti, kad dalis šių klausimynų nėra susiję su vaiko gabumais, tačiau jie padės geriau pažinti vaiką ir suprasti stipriąsias vaiko puses. Jei jūsų vaikui bus atliekamas psichologinis įvertinimas, siekiant išsiaiškinti, ar vaikas atitinka gabaus vaiko kriterijus, jūs būsite informuojami. Jūsų bus prašoma sutikti dėl vaiko vertinimo, užpildyti pateiktus klausimynus, anketas apie vaiką, pasidalinti savo pastebėjimais. Jei pasitvirtins, kad jūsų vaikas yra gabus, jums gali tekti padėti savo vaikui suprasti, kas yra gabus vaikas, kaip ši žinia gali paveikti gyvenimą, kaip išlaikyti vidinį norą stengtis ir siekti savų tikslų ir pan. Nors gabių vaikų atpažinimo ir ugdymo procese daugiausiai dalyvauja mokykla ir jos bendruomenė, svarbu, kad tėvai taip pat prisidėtų prie šio proceso ir bendradarbiautų su mokytojais bei kitais mokykloje dirbančiais specialistais.

Kuo galiu padėti savo vaikui, jei jis turi didelį mokymosi potencialą?

Vaikų mąstymą gerai ugdo ir kartu vaikams labai svarbūs yra pokalbiai su suaugusiais. Gabūs vaikai gali kalbėti įvairiomis temomis, tam jie turi ir žinių, ir platų žodyną. Galite padėti savo vaikui palaikydami gerą tarpusavio ryšį. Būkite vaiko pusėje, domėkitės vaiko gyvenimu, ne tik mokslais ar mokymosi rezultatais. Svarbu su vaiku aptarti, kaip vaikas jaučia savo išskirtinumą, kiek tai padeda ar trukdo jam (jai) bendrauti su bendraamžiais, atrasti savo stiprybes ir įveikti sunkumus, jaustis gerai ir planuoti savo tikslus. Būkite geras ir įdomus pašnekovas: domėkitės, kuo vaikas gyvena, klausykite be kritikos, pastabų, užduokite konkrečių ir plačių klausimų, išreikškite savo jausmus apie kalbamą objektą.

Kalbėdami išsakykite savo nuomonę, nebijokite parodyti savo neišmanymo, netobulumo, klaidų – tai paskatins vaiką palankiau žiūrėti į klaidas, drąsiau rizikuoti. Kalbėkitės įvairiomis temomis: apie dienos įvykius, apie jausmus, politiką, žemės ūkį, dangaus kūnus, žmogaus kūno veikimą ir kt. Ne tiek svarbu parodyti savo išmanymą įvairiomis temomis, kiek susidomėjimą tuo, ką mąsto, žino ar jaučia jūsų vaikas. Būkite geras klausytojas – taip paskatinsite savo vaiką protauti ir kalbėti. Visiems vaikams, ir ypač gabiems, svarbu, kad pokalbio metu jie su suaugusiuoju jaustųsi lygiaverčiai, kad būtų išklausa ir atsižvelgiama į jų nuomonę, kad bendravimas teiktų malonumą. Pokalbių metu geriau vengti daryti skubotas išvadas („koks tu gudrus“), kritikuoti („pasakei nesąmonę“, „taip nebūna“), vaiką ar paauglį vadinti kad ir pozityviais vardais („protinguolis“,

„filosofas“, „šaunuolis“). Jūsų vaikui patiks, jei pastebėsite ir pasakysite, kad įdomiai mąsto, turi puikių idėjų, sugeba tai, ko nesitikėjote, gerai sugalvojo ir pan. Pastebėkite ir parodykite, kad pastebėjote tinkamą vaiko veiksmą, elgesį, rezultatą.

Gabūs, didelį mokymosi potencialą turintys vaikai paprastai yra smalsūs vaikai, tačiau jų smalsumas nebūtinai pasisuka suaugusiems priimtina kryptimi. Gabūs vaikai gali domėtis įvairiais ir keistais dalykais. Pvz., iš ko susideda snargliai?; kaip per pamoką užsiimti sava veikla taip, kad mokytojai nepastebėtų? Parodydami vaikui, kad jums įdomu, ką vaikas veikia, kokį projektą daro, kuo gyvena ir ką tyrinėja, palaikote entuziazmą, siekį sužinoti, tyrinėti. Visuomet galite išsakyti savo jausmus apie vaiko susidomėjimo objektą („man tai atrodo labai keista“), tačiau venkite tai vadinti „nesąmone“, „išsidirbinėjimu“, „cirku“ ar pan. Niekada negali žinoti, kur gimsta atradimai. Jūs patys galite paskatinti vaiką domėtis viena ar kita tema, perpasakodami girdėtas žinias, užduodami neįprastą klausimą, pasiūlydami iššūkį. Parodykite vaikui, kaip jūs patys priimate sprendimus, kaip svarstote, ką manote apie pasaulį ir jo problemas, kaip imatės iššūkių, kaip mokotės iš klaidų. Jūsų pačių tobulėjimas, augimas ir pastangos pasiekti daugiau – geriausias įkvėpimas jūsų vaikui.

Neskubėkite atsakyti į vaiko iškeltus klausimus. Vaikai dažnai turi atsakymus dar prieš klausdami, jie tik nori patikrinti. Paklauskite, ką pats vaikas mano, galbūt tik spėja, o gal ką žino? Pasidalinkite savo žiniomis tik po diskusijos. Kartais naudinga apsimesti, kad nieko nežinome. Tokiu būdu galite paskatinti vaikus pačius ieškoti atsakymų – tai yra naudingiausias mokymasis, kylantis iš paties vaiko vidaus, paties vaiko inicijuotas. Tuomet galima kartu ieškoti atsakymų ir taip rasti bendros veiklos. Domėjimąsi skatina ir klausimai, raginantys fantazuoti: „O kas būtų, jei...“, „Kaip tai galima pagerinti?“.

Nuo nerealių fantazijų galima pereiti prie jų įgyvendinimo ir taip rasti labai kūrybingų sprendimų. Taip pat verta prisiminti, kad tą pačią situaciją galima atkurti (perpasakoti), ją suprasti (kokiais dėsniais situacija pagrįsta), pritaikyti gautas žinias gyvenime, analizuoti (kokios yra situacijos sudedamosios dalys), įvertinti (kokie trūkumai ir privalumai) ir sukurti ką nors nauja (ateities perspektyvos, galimi problemų sprendimai, situacijos pratęsimas). Pasitelkdami įvairias situacijos puses galime praturtinti ir savo, ir vaiko situacijos suvokimą.

Vaikus mąstyti paskatina mūsų klausimai, todėl verta pasimokyti, kaip užduoti iššūkių keliančius klausimus, kad būtų įdomu palaikyti pokalbį. Klausimai būna kelių lygių. Paprasčiausi klausimai klausia apie faktus, apie tai, kas vyko. Paprastai atsakymai į juos gali būti teisingi arba klaidingi. Pvz., koks Žemės skersmuo? Ką šiandien valgei? Klausimai gali būti skatinantys mąstyti apie faktus, reikalaujantys tam tikrų išvadų, interpretacijų, įvertinimo. Pvz., kodėl Žemė yra apvali? Ar naudingas tavo kūnui šios dienos patiekalas? Skatinantys kūrybiškai žiūrėti į situaciją, pamatyti alternatyvias jos puses, pasinaudoti vaizduote. Pvz., kas būtų, jei Žemė būtų kvadratinė? Ką tu būtum gaminęs pietums mokykloje? Analitiniai, susiejantys temą su kitomis temomis, skatinantys pamatyti

pasaulį plačiau, reikalaujantys interpretacijos. Pvz., kuo Žemė panaši į kitas planetas? Ką valgytumėme mokykloje pietums, jei gyventumėme Japonijoje?

Tokiu būdu, pasitelkdami įvairesnius klausimus, galime išvystyti tikrai įdomius ir įkvepiančius pokalbius su vaikais, paskatinti juos daugiau pasidomėti, jei trūksta žinių, išsakyti savo nuomonę, atskleisti jausmus, panaudoti vaizduotę, kuriant alternatyvias galimybes.

Taigi tėvų vaidmuo yra be galo svarbus atpažįstant, vertinant, ugdant ir palaikant didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus.



NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA



Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

„Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“

Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-04-0001

Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis

**Metodinė medžiaga apie akademinį gebėjimų raidą, atpažinimą ir
ugdymą mokytojams (9-10 klasės)**

Vilnius

2023 m.

Įvadas

Remiantis 2015 m. atliktu PISA (angl. Programme for International Student Assessment) tyrimu, Lietuvoje beveik du kartus mažiau bebaigiančių privalomą ugdymą mokinių pasiekė aukščiausius gamtamokslinio raštingumo ir skaitymo gebėjimų lygmenis ir trečdaliu mažiau mokinių – aukščiausius matematinio raštingumo lygmenis, lyginant su EBPO (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos) šalių vidurkiu. Nedaug Lietuvos ketvirtokų pasiekia aukščiausių tarptautinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų lygmenį. Ta pati tendencija galioja ir Lietuvos penkiolikmečių skaitymo gebėjimams, gamtamoksliniam ir matematiniam raštingumui. Išskyrus skaitymo gebėjimų dinamiką, šie rodikliai sumažėjo apytikriai vienu procentu, palyginus su mūsų šalies to paties amžiaus moksleivių 2012 m. duomenimis.

Minėti tarptautinių lyginamųjų edukacinių tyrimų duomenys rodo, kad aukščiausiam pasiekimų lygmeniui svarbu skirti kur kas didesnę Lietuvos švietimo sistemos dėmesį. Tikėtina, kad mūsų šalies ugdymo programos labiau orientuotos į vidutinius, o ne aukštus gebėjimus turinčius mokinius. Būtina ieškoti išeities iš tokios padėties. Švietimo ekspertai rekomenduoja, kad ugdymo procese vertėtų daugiau dėmesio skirti mokinių, ypač galinčių pasiekti aukščiausių ir aukštą tarptautinius lygmenis, gabumams plėtoti ir gebėjimams ugdyti (Dukynaitė ir kt., 2016). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių vaikų psichoedukacinis įvertinimas – pirmasis žingsnis, nubrėžiantis tinkamą ugdymo kryptį.

Didelį mokymosi potencialą turintis mokinys vyresnėse klasėse

Austrų psichologai teigia, kad kiekviename asmenyje slypi bendras ar specifinis potencialas tam tikrai sričiai (vok. *begabung*), kuri reikia laiku ir tiksliai atpažinti bei išvystyti (Weilguny ir kt., 2013). Taigi šia prasme tikrai teisinga sakyti, kad „kiekvienas vaikas turi gebėjimų“, tačiau psichologai rekomenduoja visad patikslinti: kokios srities? kokio lygio? kada, kur ir kaip jie išryškėja? Intelektiniai gebėjimai ne visuomet akivaizdūs, nebūtinai pasireiškia aukštais akademiniais pasiekimais. Daug pasiekti gali ir vidutinių gebėjimų vaikas. Gebėjimų raidos prognozė yra visada tikimybinė. Kartą atpažinus didelius gebėjimus pravartu nuolat sekti jų lygio dinamiką. Gabių jaunuolių tyrimo pradininkas Termanas (1954) atkreipė dėmesį į tai, kad anksti išryškėjusių didelių intelektinių gebėjimų ateitis priklauso ir nuo interesų krypties, ir nuo galimybių praktiškai pritaikyti specialius įgūdžius. Matematikai itin gabūs paaugliai ir po 40-ies metų buvo išskirtiniai savo srities ekspertai, tik skyrėsi vyrų ir moterų karjeros trajektorijos (Lubinski ir kt., 2014). Tačiau gali būti ir taip, kad didelių gebėjimų turintis vaikas nevystys savo pajėgumo – tuomet jo išskirtinumas gali ir nepasireikšti (Šimelionienė, 2015). Taigi praktiškai naudinga apie mokymosi potencialą mąstyti vyksmo ar proceso, ne stabilios savybės sąvokomis, ir matyti visumą – vaiko gebėjimų profilį,

pažinimo procesų ir emocinio pasaulio sąveiką, mokyklos kultūros ir šeimos prioritetus. Didelis mokinio mokymosi potencialas bus plėtojamas, jei vaikas turės pakankamai aukštą intelektinių gebėjimų lygį, pasižymės noru bei motyvacija vystyti savo pajėgumus ir jam bus sudarytos sąlygos tai atlikti. „Didelio mokymosi potencialo“ apibūdinimas šiame leidinyje apima keturias mokinių grupes:

- Talentingus mokslui mokinius, turinčius išskirtinių akademinių pasiekimų.
- Gabius mokinius, kurių intelektinių gebėjimų lygis yra labai aukštas (individualiai atlikusių standartizuotus intelekto testus intelekto koeficientas yra du standartiniai nuokrypiai ar daugiau nei vidurkis). Tokie vaikai lenkia arba pajėgūs pralenkti panašios patirties ir aplinkos bendraamžius savo vienos ar kelių mokslo sričių akademiniiais pasiekimais (Gabių ir talentingų vaikų paieškos, atpažinimo sistemos sukūrimo ir mokyklų šiems vaikams prieinamumo didinimo 2014–2016 metų veiksmų planas, 2014). Pastarasis apibūdinimas atskiria du gabių vaikų pogrupius: - Gabius ir talentingus mokinius. Jie turi labai aukštą intelektinių gebėjimų lygį ir pralenkia bendraamžius savo pasiekimais.
- Gebėjimų nerealizuojančius gabius mokinius. Tai mokymosi sunkumų turintys vaikai, kuriems apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant Bendrojo ugdymo programas dėl nepalankios kultūrinės, kalbinės, pedagoginės, socialinės ir ekonominės 7 aplinkos ar susidariusių aplinkybių. Šie mokiniai turi labai aukštą intelektinių gebėjimų lygį, bet nepasižymi aukštais pasiekimais (Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011).
- Mokinius, kurie, mokytojų nuomone, pasižymi didelį mokymosi potencialą rodančiomis savybėmis, tačiau neturinčius išskirtinių akademinių pasiekimų ir intelektinių gebėjimų.

Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atpažinimas

Gabūs, didelį mokymosi potencialą turintys vaikai turi tarpusavio bendrų bruožų ir šiek tiek skiriasi nuo kitų grupių vaikų. Gabūs matematikai vaikai vadovaujasi logikos dėsniais, geba lengvai mąstyti simboliais, pastebi dėsnius ir abstrakčius ryšius, geba struktūruoti informaciją, lengvai daro išvadas, greitai suvokia problemos struktūrą, perpranta problemos esmę. Gabūs matematikai vaikai mėgaujasi matematiniais uždaviniais, teorijomis, matematinėmis problemomis, jie mėgsta tyrinėti sudėtingas užduotis, daugelį temų analizuoja plačiau ir giliau, nei reikalaujama, greitai perpranta ir matematinės teorijas. Jie sugeba lengvai, kūrybiškai ir intuityviai taikyti matematikos žinias, metodus bei principus, sprenddami ne tik matematinės, bet ir gyvenimiškas problemas. Tokie vaikai paprastai pasižymi originalumu, lankstumu, ieško alternatyvių būdų tai pačiai problemai spręsti ir geba rasti

mažiausiai sąnaudų reikalaujantį problemos sprendimą. Sudėtingas problemas jie sprendžia atkakliai, susidaro aiškų veiksmų planą, vadovaujasi anksčiau pasiteisinusiais sprendimais ir problemos sprendimo žingsnius apmąsto atvirkštine tvarka, dažnai vadovaujasi ir intuityviomis išvalgomis. Esama mokyklinė matematikos programa greičiausiai yra per lengva gabiems matematikai vaikams ir gali kelti nusivylimą dėl nepakankamo programos sudėtingumo, per mažų iššūkių, per lengvų užduočių.

Gabūs kalboms vaikai sklandžiai, laisvai ir glaustai reiškia mintis, yra jautrūs kalbos vartojimo niuansams ir lengvai mokosi kalbų. Jie rašo ir kalba išskirtinai kūrybingai ir originaliai, naudoja neįprastus epitetus, metaforas, paradoksus, paraleles, mąsto filosofiskai, turi humoro jausmą. Kalboms gabūs vaikai taip pat pasižymi aukštu samprotavimo lygiu – jie lanksčiai mąsto, geba išreikšti sudėtingas mintis, jungti jas į istorijas, samprotuoja abstrakčiai ir hipotetiniu lygmeniu; gali įtikinamai argumentuoti, moka kelti probleminius klausimus, kritiškai vertinti situaciją. Jie taip pat lengvai lygina perskaitytus tekstus, supranta nevienprasmį tekstą, geba skaityti „tarp eilučių“, siekia suprasti priežastinius ryšius. Tokie vaikai mėgaujasi kalba: jie žino ir taiko įvairias kalbos mokymosi strategijas, eksperimentuoja su kalba ir jos vartojimu, mėgsta žodines dėliones, rebusus, domisi, kaip kalba „veikia“, lengvai skaito tekstus, skirtus vyresniems mokiniams. Kalboms gabiems vaikams patinka rašymo užduotys, jie joms atidžiai ir kruopščiai ruošiasi, struktūruoja idėjas, daug dėmesio skiria detalėms, tokias užduotis atlieka aktyviai, išlaiko dėmesį, net jei atrodo, kad neatlieka paskirtos užduoties, paklausus dažniausiai geba atsakyti ir net pataiso, jei mokytojas suklysta. Jie lengvai mokosi ir mėgaujasi svetimomis kalbomis, lengvai pereina nuo vienos kalbos prie kitos, jaučia žodžių skambesį, o jei daro klaidų, tai dėl to, kad eksperimentuoja, bando sudėtingesnes idėjas. Gabūs gamtos mokslams vaikai pasižymi stipriu loginiu mąstymu.

Gabūs vaikai turi ir socialinių emocinių savybių, kurios išskiria juos iš kitų. Vienos šių savybių yra bendros visiems, kitos skirtingai pasireiškia priklausomai nuo gabumų.

- Dalies gabių vaikų supratimas apie žmones, jų emocijas, elgesį ir mintis yra aukštesnio lygio nei bendraamžių.
- Dauguma renkasi veiklas, kurios yra prasmingos jiems patiems ir visuomenei, kurioje jie auga.
- Dalis tokių vaikų jautriai jaučia ir supranta neteisybę, jos apraiškas ir su ja kovoja.
- Dalis šių vaikų yra itin jautrūs grožiui, kitiems žmonėms, muzikai, menui.
- Dalis tokių vaikų labai gerai supranta ir valdo savo kūną, t. y. pasižymi gerais vaidybos, sportiniais gebėjimais.
- Dalis jų yra linkę maištauti ir nuolat siekia pasaulį padaryti geresnį.

Gabūs kalboms vaikai noriai bendrauja ir mėgaujasi žodiniu bendravimu. Jie taiko veiksmingas bendravimo strategijas: perfrazuoja, ką girdėjo, tapatinasi su klausytoju ir pan. Tokie vaikai paprastai neskuba priimti sprendimo, atsižvelgia į įvairius požiūrius, siekia bendradarbiauti ir skatina tai daryti kitus. Gabūs kalboms vaikai domisi kultūriniu ir socialiniu gyvenimu, noriai dalijasi žiniomis apie savo kultūrą, didžiuojasi ja, moko kitus savo gimtosios kalbos, supranta įvairių kultūrų skirtumus ir lengvai prie jų prisitaiko (pvz., geba suprasti skirtingas tarmes, mėgsta juokelius apie kultūrinius skirtumus). Gabūs kalboms vaikai paprastai yra jautrūs socialinėms, etinėms ir moralinėms problemoms, pasižymi atvirumu ir tolerancija kitoniškumui. Gabūs matematikai vaikai kiek mažiau išsiskiria emocinėmis, socialinėmis savybėmis iš kitų gabių vaikų. Jiems gali būti sunku užmegzti ir palaikyti gerus santykius su bendraamžiais, nes jie jaučia savo kitoniškumą ir neigiamai reaguoja į situacijas, kuriose turi elgtis „kaip visi“. Gabūs gamtos mokslams vaikai pasižymi smalsumu, domisi, kaip viskas veikia ir kodėl vieni ar kiti dalykai atsitinka. Tokie vaikai užduoda daugybę klausimų, jų netenkina pernelyg paprasti ir neišsamūs paaiškinimai. Atsakymų jie ieško mokslinėje ar mokslinės fantastikos literatūroje, todėl turi daug bendrų žinių apie pasaulį, aktyviai jį stebi, laisvalaikiu mėgsta rinkti, rūšiuoti, klasifikuoti objektus.

Gabūs gamtos mokslams vaikai bendraamžių grupėje mėgsta užimti lyderio vaidmenį, nors gali elgtis kiek diktatoriškai. Jie mėgsta dirbti individualiai ar mažose grupelėse, neretai būna paskendę apmąstymuose ir net užsisklendę. Šie vaikai rodo brandžias emocijas, nors kartais gali elgtis ir netinkamai. Jie gali aštriai reikšti nepasitenkinimą dalyko programa bei užduotimis. Žingsnius ir eina tiesiai prie rezultato. Tokie mokiniai sprenddami problemas geba sėkmingai sujungti turimus faktus su kūrybinėmis idėjomis, pateikti hipotetinius reiškinių aiškinimus. Šie vaikai samprotaudami remiasi tyrimais ir jų rezultatais: geba kritiškai įvertinti tyrimus, efektyviai apdoroti informaciją, nustato jos patikimumą, supranta konteksto poveikį informacijai, kritiškai vertina informacijos šaltinius ir gali tai paaiškinti. Gamtos mokslams gabūs vaikai labai domisi gamtos mokslais, daug apie tai žino, pasitiki savo žiniomis, be to, jiems būdinga labai aukšta motyvacija ir gebėjimas susikaupti, jie gali atlikti tyrimus, kuriems reikia didelio atidumo ir ilgalaikio stebėjimo. Šie vaikai gerai supranta ir gali paaiškinti įvairią vizualinę informaciją: žemėlapius, schemas, nuotraukas.

Šių vaikų atpažinimui gali būti pasitelkiamas atpažinimo instrumentas. Atpažinimo procedūra skirta atrinkti tikėtinais didelį mokymosi potencialą turinčius mokinius. Vaiko atrankos procedūra pradedama tik gavus tėvų (globėjų) sutikimą. Atrankoje dalyvauja visi klasėje besimokantys vaikai. Atrankos procedūrą rekomenduojama pradėti ne anksčiau nei antros klasės pabaigoje dėl kelių priežasčių: pirmoje klasėje vyksta vaiko adaptacija mokykloje, dėl sunkesnės adaptacijos pirmaisiais metais gali neišryškėti vaiko gebėjimai, atrankai reikalingas Nacionalinis mokinių pasiekimų patikrinimas pradedamas vykdyti antroje klasėje, atrankoje taikomi kriterijai buvo nustatyti 2–8 klasių mokiniams. Mokykloje priėmus sprendimą vykdyti didelį mokymosi

potencialą turinčių mokinių atranką dalyvauti praturtintose ugdymo programose, mokslo metų pabaigoje apie kiekvieną vaiką surenkama tokia informacija:

- Cattello fluidinio intelekto testo (CFT 20-R) IQ balas.
 - Nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo (NMPP) matematikos (2, 4, 6 klasėse), skaitymo (2, 4, 6 klasėse), rašymo (2, 4, 6 klasėse), pasaulio pažinimo (4 klasėje) mokinių surinktų taškų dalis procentais pagal kognityvinių gebėjimų (4, 6 klasių Rašymo vertinimo kriterijų) grupes.
 - Metiniai mokinio pasiekimai.
 - Vaiko gabumų rangavimo klausimynų rezultatas.
 - Mokinių nominavimo anketos rezultatas.
-

Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimynas tėvams (9–10 klasės)

PASKIRTIS. Klausimynas skirtas nustatyti 9–10 klasių mokinių mokymosi veiklos ir elgesio ypatumus, jei tų mokinių akademiniai pasiekimai yra menkesni nei jų (numanomas) mokymosi potencialas leistų turėti. Tokių mokinių atpažinimas yra itin sudėtingas, nes jie yra tarsi „dvigubai nematomi“ – neišsiskiria iš bendraamžių nei savo pažymiais, nei pasiekimų testų rezultatais.

STRUKTŪRA. 23 klausimyno teiginiai aprašo 9–10 klasių mokiniams būdingus gebėjimų nerealizavimo požymius:

- gabaus vaiko ypatumus (pavyzdžiui, „Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną“, „įsitraukia, pasineria į veiklą“, „logiškai samprotauja“ ir kt.);
- menkus mokymosi gebėjimus (pavyzdžiui, „prasti mokymosi įgūdžiai“, „prasti kontrolinių darbų rezultatai“ ir kt.);
- elgesio problemas (pavyzdžiui „priešinasi mokytojo(s) pastangoms drausminti“, „nusišalina nuo klasės veiklos“ ir kt.);
- žemą savo gebėjimų vertinimą (pavyzdžiui, „nepasitiki savimi“, „vengia varžymosi, nuleidžia rankas susidūrus su kliūtimis“ ir kt.).

TESTAVIMO LAIKAS. Neribojamas. Paprastai klausimyno pildymas užtrunka 5 min.

KLAUSIMYNO PILDYMO NURODYMAI. Klausimyną pildo vaiko tėvai (vienas iš tėvų). Pildydama(s) klausimyną turėtų įvertinti, ar kiekvienu teiginiu aprašoma savybė yra būdinga vertinamam vaikui. Jei tėvų nuomone teiginys yra tinkamas apibūdinti vaiką, atsakymas žymimas stulpelyje TAIP. Jei tėvų nuomone teiginys netinka apibūdinti vaiką, atsakymas žymimas stulpelyje NE.

REZULTATŲ SKAIČIAVIMAS. Gebėjimų nerealizuojančių vaikų klausimyną sudaro 4 skalės: *Menkų mokymosi gebėjimų*, *Elgesio problemų*, *Žemo savo gebėjimų vertinimo* ir *Gabumų požymių* skalės. 1 lentelėje pateikiami skalėms priklausantys teiginiai.

1 lentelė. Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimyno (9–10 klasės) skalių teiginiai

Skalė	Teiginiai
Gabumų požymių	6, 8, 10, 12, 15, 18, 20
Menkų mokymosi gebėjimų	1, 3, 4, 7, 9, 17
Elgesio problemų	2, 5, 14, 16, 21, 22, 23
Žemo savo gebėjimų vertinimo	11, 13, 19

Kiekvienos skalės įvertis skaičiuojamas sudėjus atitinkamos skalės pažymėtus teiginių taškus. Vaiko *Menkų mokymosi gebėjimų* skalės rezultatas gali svyruoti nuo 0 iki 6, *Elgesio problemų* skalės – nuo 0 iki 7, *Žemo savo gebėjimų vertinimo* skalės – nuo 0 iki 3 ir *Gabumų požymių* skalės – nuo 0 iki 7.

Jeigu *Gabumų požymių* skalės įvertis yra 3 ir daugiau taškų, tikėtina, kad toks vaikas dėl menkų mokymosi įgūdžių, netinkamo elgesio ar kitų priežasčių nerealizuoja savo gebėjimų. Tačiau jeigu vaikas surinko tik *Menkų mokymosi gebėjimų*, *Elgesio problemų* ir / ar *Žemo savo gebėjimų vertinimo* skalių taškus, o *Gabumų požymių* skalės įvertis yra 0–2 taškai, tikėtina, kad toks vaikas būtų vertinamas tik kaip menkų pasiekimų mokinys.

Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimynas tėvams

Lentelėje išvardyti mokinių mokymosi veiklos ir elgesio ypatumai. Šis savybių sąrašas skirtas apibūdinti vaiką, kuris dėl įvairių priežasčių mokosi prasčiau nei galėtų.

Atidžiai perskaitykite kiekvieną teiginį ir įvertinkite, ar teiginiu aprašoma savybė yra būdinga Jūsų vaikui. Jei, jūsų nuomone, teiginys yra tinkamas apibūdinti vaiką, atsakymą žymėkite stulpelyje TAIP. Jei jūsų nuomone teiginys netinka apibūdinti vaiką, atsakymą žymėkite stulpelyje NE.

Vaiko vardas pavardė _____ Gimimo data _____

Mokykla _____ Klasė _____

Užpildė _____ Pildymo data _____

Mokytojo(s) vardas pavardė

	TAIP	NE
1. Prasti mokymosi rezultatai	1	0
2. Nemėgsta besikartojančios veiklos	1	0
3. Lengvai išsiblaško, neatidus (-i)	1	0
4. Nebaigia ir / ar atmetinai atlieka užduotis namie	1	0
5. Priešinasi pastangoms drausminti	1	0
6. Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną	1	0
7. Prasti kasdienės rutinos įgūdžiai	1	0
8. Įsitraukia, pasineria į veiklą	1	0
9. Pasinaudoja bet kokia galimybe nedirbti namie	1	0
10. Yra plačių interesų	1	0
11. Baiminasi galimos nesėkmės ar netobulo atlikimo, todėl atsisako naujos veiklos	1	0
12. Žingeidus	1	0
13. Nepasitiki savimi	1	0
14. Nusišalina nuo šeimos veiklos	1	0
15. Pagavus (-i), greitai perpranta esmę	1	0
16. Turi neigiamą ar abejingą požiūrį į mokyklą, mokymą(si)	1	0
17. Trūksta motyvacijos mokytis	1	0
18. Logiškai samprotauja	1	0
19. Vengia varžymosi, nuleidžia rankas susidūrus su kliūtimis	1	0

Gabumų požymių _____ Menkų mokymosi gebėjimų _____

Elgesio problemų _____ Žemo savo gebėjimų vertinimo _____

Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimynas (9–10 klasės)

PASKIRTIS. Klausimynas skirtas nustatyti 9–10 klasių mokinių mokymosi veiklos ir elgesio ypatumus, jei tų mokinių akademiniai pasiekimai yra menkesni nei jų (numanomas) mokymosi potencialas leistų turėti. Tokių mokinių atpažinimas yra itin sudėtingas, nes jie yra tarsi „dvigubai nematomi“ – neišsiskiria iš bendraamžių nei savo pažymiais, nei pasiekimų testų rezultatais.

STRUKTŪRA. 23 klausimyno teiginiai aprašo 9–10 klasių mokiniams būdingus gebėjimų nerealizavimo požymius:

- gabaus vaiko ypatumus (pavyzdžiui, „Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną“, „įsitraukia, pasineria į veiklą“, „logiškai samprotauja“ ir kt.);
- menkus mokymosi gebėjimus (pavyzdžiui, „prasti mokymosi įgūdžiai“, „prasti kontrolinių darbų rezultatai“ ir kt.);
- elgesio problemas (pavyzdžiui „priešinasi mokytojo(s) pastangoms drausminti“, „nusišalina nuo klasės veiklos“ ir kt.);
- žemą savo gebėjimų vertinimą (pavyzdžiui, „nepasitiki savimi“, „vengia varžymosi, nuleidžia rankas susidūrus su kliūtimis“ ir kt.).

TESTAVIMO LAIKAS. Neribojamas. Paprastai klausimyno pildymas užtrunka 5 min.

KLAUSIMYNO PILDYMO NURODYMAI. Klausimyną pildo vaiko lietuvių kalbos ir / ar matematikos ir / ar gamtos mokslų (biologijos, fizikos, chemijos) mokytoja(s). Ji(s) turi būti bent pusę metų mokiusi(ęs) vaiką ir gerai jį pažinoti. Pildydama(s) klausimyną mokytoja(s) turėtų įvertinti, ar kiekvienu teiginiu aprašoma savybė yra būdinga vertinamam vaikui. Jei mokytojos(o) nuomone teiginys yra tinkamas apibūdinti vaiką, atsakymas žymimas stulpelyje TAIP. Jei mokytojos(o) nuomone teiginys netinka apibūdinti vaiką, atsakymas žymimas stulpelyje NE.

REZULTATŲ SKAIČIAVIMAS. Gebėjimų nerealizuojančių vaikų klausimyną sudaro 4 skalės: *Menkų mokymosi gebėjimų*, *Elgesio problemų*, *Žemo savo gebėjimų vertinimo* ir *Gabumų požymių* skalės. 1 lentelėje pateikiami skalėms priklausantys teiginiai.

1 lentelė. Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimyno (9–10 klasės) skalių teiginiai

Skalė	Teiginiai
Gabumų požymių	6, 8, 10, 12, 15, 18, 20
Menkų mokymosi gebėjimų	1, 3, 4, 7, 9, 17
Elgesio problemų	2, 5, 14, 16, 21, 22, 23
Žemo savo gebėjimų vertinimo	11, 13, 19

Kiekvienos skalės įvertis skaičiuojamas sudėjus atitinkamos skalės pažymėtus teiginių taškus. Vaiko *Menkų mokymosi gebėjimų* skalės rezultatas gali svyruoti nuo 0 iki 6, *Elgesio problemų* skalės – nuo 0 iki 7, *Žemo savo gebėjimų vertinimo* skalės – nuo 0 iki 3 ir *Gabumų požymių* skalės – nuo 0 iki 7.

Jeigu *Gabumų požymių* skalės įvertis yra 3 ir daugiau taškų, tikėtina, kad toks vaikas dėl menkų mokymosi įgūdžių, netinkamo elgesio ar kitų priežasčių nerealizuoja savo gebėjimų. Tačiau jeigu vaikas surinko tik *Menkų mokymosi gebėjimų*, *Elgesio problemų* ir / ar *Žemo savo gebėjimų vertinimo* skalių taškus, o *Gabumų požymių* skalės įvertis yra 0–2 taškai, tikėtina, kad toks vaikas būtų vertinamas tik kaip menkų pasiekimų mokinys.

Gebėjimų nerealizuojančių mokinių klausimynas

Lentelėje išvardyti mokinių mokymosi veiklos ir elgesio ypatumai. Šis savybių sąrašas skirtas apibūdinti mokinę(i), kurie dėl įvairių priežasčių mokosi prasčiau nei galėtų.

Atidžiai perskaitykite kiekvieną teiginį ir įvertinkite, ar teiginiu aprašoma savybė yra būdinga vertinamai(m) mokinei(iui). Jei, jūsų nuomone, teiginys yra tinkamas apibūdinti vaiką, atsakymą žymėkite stulpelyje TAIP. Jei jūsų nuomone teiginys netinka apibūdinti vaiką, atsakymą žymėkite stulpelyje NE.

Vaiko vardas pavardė _____ Gimimo data _____

Mokykla _____ Klasė _____

Užpildė _____ Pildymo data _____

Mokytojo(s) vardas pavardė

	TAIP	NE
1. Prasti kontrolinių darbų rezultatai	1	0
2. Nemėgsta besikartojančios veiklos, kai reikia įtvirtinti įgūdžius	1	0
3. Lengvai išsiblaško, neatidus (-i)	1	0
4. Nebaigia ir / ar atmetinai atlieka užduotis	1	0
5. Priešinasi mokytojo(s) pastangoms drausminti	1	0
6. Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną	1	0
7. Prasti mokymosi įgūdžiai	1	0
8. Įsitraukia, pasineria į veiklą	1	0
9. Pasinaudoja bet kokia galimybe nedirbti pamokos metu	1	0
10. Yra plačių interesų	1	0
11. Baiminasi galimos nesėkmės ar netobulo atlikimo, todėl atsisako naujos veiklos	1	0
12. Žingeidus	1	0
13. Nepasitiki savimi	1	0
14. Nusišalina nuo klasės veiklos	1	0
15. Pagavus (-i), greitai perpranta esmę	1	0
16. Turi neigiamą ar abejingą požiūrį į mokyklą, mokymą(si)	1	0
17. Trūksta motyvacijos mokytis	1	0
18. Logiškai samprotauja	1	0
19. Vengia varžymosi, nuleidžia rankas susidūrus su kliūtimis	1	0
20. Žodžiu atliekamų užduočių kokybė daug geresnė nei atliekamų raštu	1	0
21. Nuolat atsisako atlikti užduotis, sakydamas (-a), kad jau moka	1	0
22. Priešinasi autoritetui, abejoja juo	1	0
23. Noriai atlieka tik savo pasirinktas užduotis	1	0

Gabumų požymių _____

Menkų mokymosi gebėjimų _____

Elgesio problemų _____

Žemo savo gebėjimų vertinimo _____

Mokinio(ės) gabumų rangavimo klausimynas tėvams (9–10 klasės)

PASKIRTIS. Klausimynas yra vienas iš didelių mokymosi potencialą turinčių mokinių atrankos instrumentų, skirtas kiekybiškai įvertinti stebimo vaiko mokymosi potencialo ypatumus.

STRUKTŪRA. 23 klausimyno teiginiai aprašo mokymosi potencialą turinčių 9–10 klasių mokinių intelektinių gebėjimų raišką (pvz., „greitai išmoksta naujų dalykų“, „įžvelgia ir sprendžia problemas“, „logiškai samprotuoja“, „pagavus, greit perpranta esmę“), kūrybiškumą ir novatorišką mąstyseną (pavyzdžiui, „į klausimus atsako originaliai, galvotai“, „atlikdamas užduotį taiko įvairias strategijas“) bei asmenines savybes, padedančias siekti ir pasiekti tikslo (pavyzdžiui, „įsitraukia, pasineria į veiklą“, „iš esmės gilinasi į jį (ją) dominančią temą, apie tai nori sužinoti visą informaciją“).

TESTAVIMO LAIKAS. Neribojamas. Paprastai klausimyno pildymas užtrunka iki 10 min.

KLAUSIMYNO PILDYMO NURODYMAI. Klausimyną pildo tėvai. Pildydami klausimyną tėvai turėtų pažymėti, kiek kiekvienu teiginiu aprašoma savybė yra būdinga jų vaikui. Nuspręsti apie konkrečios savybės raišką padeda vaiko palyginimas su to paties amžiaus ir panašios patirties vaikais.

REZULTATŲ SKAIČIAVIMAS. Balais nuo 1 iki 4 vertinama, kiek vaikas išsiskiria iš savo bendraamžių kiekviena klausimyne nurodyta savybe. Atsakymas „Nesiskiria nuo bendraamžių“ vertinamas 1 balu, „Šiek tiek pralenkia bendraamžius“ – 2 balais, „Pralenkia bendraamžius“ – 3 balais, o atsakymas „Išsiskiria iš bendraamžių grupės“, t. y. taip išreikšta savybė būdinga tik vienam vaikui iš 50, vertinamas 4 balais. Vertinant rezultatus, skaičiuojama bendra balų suma, kuri gali svyruoti nuo 23 iki 92.

Mokinio(ės) gabumų rangavimo klausimynas tėvams (9–11 klasės)

Mokinio(ės) vardas pavardė _____ Gimimo data _____

Mokykla _____

Pildymo data _____

Balais nuo 1 iki 4 įvertinkite, kiek vaikas išsiskiria iš savo bendraamžių **kiekviena** žemiau išvardyta savybe.

Pildymo instrukcija:

žymėkite 1, jei vaikas savybe **nesiskiria** nuo bendraamžių

žymėkite 2, jei vaikas savybe **šiek tiek pralenkia** bendraamžius

žymėkite 3, jei vaikas savybe **pralenkia** bendraamžius

žymėkite 4, jei vaikas savybe **išsiskiria** iš bendraamžių grupės (pavyzdžiui, ji būdinga tik 1 vaikui iš 50)

Savybės	Nesiskiria	Šiek tiek pralenkia	Pralenkia	Išsiskiria
1. Greitai išmoksta naujų dalykų	1	2	3	4
2. Patinka intelektualinė veikla	1	2	3	4
3. Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną	1	2	3	4
4. Įsitraukia, pasineria į veiklą	1	2	3	4

5.	Turi sukaupęs (-usi) daug įvairių žinių	1	2	3	4
6.	Argumentuotai diskutuoja su suaugusiais	1	2	3	4
7.	Patinka dalintis žiniomis su aplinkiniais	1	2	3	4
8.	Eksperimentuoja, tyrinėja	1	2	3	4
9.	Pastabus (-i)	1	2	3	4
10.	Yra plačių interesų	1	2	3	4
11.	Žingeidus (-i)	1	2	3	4
12.	Ypač gera atmintis, prisimena detales	1	2	3	4
13.	Įžvelgia ir sprendžia problemas	1	2	3	4
14.	Sumanus (-i), išradingas (-a)	1	2	3	4
15.	Pagavus (-i), greit perpranta esmę	1	2	3	4
16.	Kūrybingas (-a), turi lakią vaizduotę	1	2	3	4
17.	Logiškai samprotauja	1	2	3	4
18.	Į klausimus atsako originaliai, galvotai	1	2	3	4
19.	Pritaiko žinias ir mokėjimus naujose situacijose	1	2	3	4
20.	Užduoda taikius klausimus, plėtojančius temos supratimą	1	2	3	4
21.	Įžvelgia dėsningumus, logiškai apibendrina	1	2	3	4
22.	Atlikdamas (-a) užduotį taiko įvairias strategijas	1	2	3	4
23.	Iš esmės gilinasi į jį (ją) dominančią temą, apie tai nori sužinoti visą informaciją	1	2	3	4

Mokinio(ės) gabumų rangavimo klausimynas (9–10 klasės)

PASKIRTIS. Klausimynas yra vienas iš didelių mokymosi potencialą turinčių mokinių atrankos instrumentų, skirtas kiekybiškai įvertinti stebimo vaiko mokymosi potencialo ypatumus.

STRUKTŪRA. 23 klausimyno teiginiai aprašo mokymosi potencialą turinčių 9–10 klasių mokinių intelektinių gebėjimų raišką (pvz., „greitai išmoksta naujų dalykų“, „įžvelgia ir sprendžia problemas“, „logiškai samprotauja“, „pagavus, greit perpranta esmę“), kūrybiškumą ir novatorišką mąstyseną (pavyzdžiui, „į klausimus atsako originaliai, galvotai“, „atlikdamas užduotį taiko įvairias strategijas“) bei asmenines savybes, padedančias siekti ir pasiekti tikslo (pavyzdžiui, „įsitraukia, pasineria į veiklą“, „iš esmės gilinasi į jį (ją) dominančią temą, apie tai nori sužinoti visą informaciją“).

TESTAVIMO LAIKAS. Neribojamas. Paprastai klausimyno pildymas užtrunka iki 10 min.

KLAUSIMYNO PILDYMO NURODYMAI. Klausimyną pildo matematikos, lietuvių kalbos ir bent vienas iš gamtos mokslų (fizikos, chemijos, biologijos) mokytojų kiekvienam klasės vaikui. Mokytoja(s) turi būti bent pusę metų mokiusi(ęs) vaiką. Pildydama(s) klausimyną mokytoja(s) turėtų pažymėti, kiek kiekvienu teiginiu aprašoma savybė yra būdinga vertinamam vaikui. Nuspręsti apie konkrečios savybės raišką padeda vaiko palyginimas su to paties amžiaus ir panašios patirties mokiniais įprastos mokymo(si) veiklos metu. Išskirtinių savybių derinys yra labai individualus – vaikas gali išsiskirti iš bendraamžių viena, keliomis ar daugeliu savo mokymo(si) ypatybių, asmeninių savybių arba neišsiskirti jokia savo ypatybe.

REZULTATŲ SKAIČIAVIMAS. Balais nuo 1 iki 4 vertinama, kiek vaikas išsiskiria iš savo bendraamžių kiekviena klausimyne nurodyta savybe. Atsakymas „Nesiskiria nuo bendraamžių“ vertinamas 1 balu, „Šiek tiek pralenkia bendraamžius“ – 2 balais, „Pralenkia bendraamžius“ – 3 balais, o atsakymas „Išsiskiria iš bendraamžių grupės“, t. y. taip išreikšta savybė būdinga tik vienam vaikui iš 50, vertinamas 4 balais. Vertinant rezultatus, skaičiuojama bendra balų suma, kuri gali svyruoti nuo 23 iki 92.

ATSKIRTIES ĮVERČIAI. Remiantis reprezentacinės imties 9–10 klasių mokinių imties rezultatais, nustatytas atskirties įvertis priklauso nuo klasės, kurioje mokosi ranguojama(s) mokinė(ys), ir dalyko mokytojos(o). Šie įverčiai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Mokinio (ės) gabumų rangavimo klausimyno atskirties įverčiai

Dalyko mokytoja(s)	Klausimyno bendro balo atskirties įvertis	
	9 klasė	10 klasė
Lietuvių kalbos	71	68
Matematikos	72	77
Gamtos mokslų (biologijos, chemijos, fizikos)	61	76

Atskirties įvertis rodo, kad mokinė(ys), atitinkamo dalyko mokytojo(s) vertinimu surinkęs lentelėje nurodytą ar didesnį balų skaičių, mokytojo(s) nuomone, pasižymi išsiskiriančiomis iš kitų vaikų gabumų savybėmis ir gali būti siunčiama(s) atpažinti didelio mokymosi potencialo. Tokį patį ar didesnį įvertį gauna tik 5 proc. reprezentacinės imties mokinių.

Mokinio(ės) gabumų rangavimo klausimynas (9–11 klasės)

Mokinio(ės) vardas pavardė _____ Gimimo data _____

Mokykla _____ Klasė _____

Dalykas, kurio mokote šį vaiką _____ Pildymo data _____

Balais nuo 1 iki 4 įvertinkite, kiek vaikas išsiskiria iš savo bendraamžių **kiekviena** žemiau išvardyta savybe.

Pildymo instrukcija:

žymėkite 1, jei vaikas savybe **nesiskiria** nuo bendraamžiųžymėkite 2, jei vaikas savybe **šiek tiek pralenkia** bendraamžiusžymėkite 3, jei vaikas savybe **pralenkia** bendraamžiusžymėkite 4, jei vaikas savybe **išsiskiria** iš bendraamžių grupės (pavyzdžiui, ji būdinga tik 1 vaikui iš 50)

Savybės	Nesiskiria	Šiek tiek pralenkia	Pralenkia	Išsiskiria
1. Greitai išmoksta naujų dalykų	1	2	3	4
2. Patinka intelektualinė veikla	1	2	3	4
3. Kalba sklandžiai, turi turtingą žodyną	1	2	3	4
4. Įsitraukia, pasineria į veiklą	1	2	3	4
5. Turi sukaupęs (-usi) daug įvairių žinių	1	2	3	4
6. Argumentuotai diskutuoja su suaugusiais	1	2	3	4
7. Patinka dalintis žiniomis su aplinkiniais	1	2	3	4
8. Eksperimentuoja, tyrinėja	1	2	3	4
9. Pastabus (-i)	1	2	3	4
10. Yra plačių interesų	1	2	3	4
11. Žingeidus (-i)	1	2	3	4
12. Ypač gera atmintis, prisimena detales	1	2	3	4
13. Įžvelgia ir sprendžia problemas	1	2	3	4
14. Sumanus (-i), išradingas (-a)	1	2	3	4
15. Pagavus (-i), greit perpranta esmę	1	2	3	4
16. Kūrybingas (-a), turi lakią vaizduotę	1	2	3	4
17. Logiškai samprotauja	1	2	3	4
18. Į klausimus atsako originaliai, galvotai	1	2	3	4
19. Pritaiko žinias ir mokėjimus naujose situacijose	1	2	3	4
20. Užduoda taikius klausimus, plėtojančius temos supratimą	1	2	3	4
21. Įžvelgia dėsniumus, logiškai apibendrina	1	2	3	4
22. Atlikdamas (-a) užduotį taiko įvairias strategijas	1	2	3	4
23. Iš esmės gilinasi į jį (ją) dominančią temą, apie tai nori sužinoti visą informaciją	1	2	3	4

Mokinių nominavimo anketa (9–10 klasės)

PASKIRTIS. Remiantis mokytojo stebėjimo duomenimis įvardyti klasės mokinius, kurie labiausiai pranoksta bendraklasius tam tikrais mokymosi veiklos ypatumais ir asmeninėmis savybėmis. Tokia informacija leidžia atkreipti dėmesį į vaikus, kurie lyginant su bendraklasiais galimai turi didelį mokymosi potencialą.

STRUKTŪRA. 15 anketos teiginių aprašo 9–10 klasių mokinių mokymosi veiklos ypatumus ir asmenines savybes, rodančias tikėtiną vaiko didelį mokymosi potencialą:

- mokymosi veiklos ypatumus, t. y. veiksmingą samprotavimą, didelę informacijos apdorojimo spartą, tikslią ir turtingą raiškiąją kalbą, įgytų žinių bei įgūdžių pritaikymą naujose srityse, įvairių strategijų taikymą;
- asmenybės savybes ir interesus, kaip antai žingeidumą, atkaklumą siekti tikslo, išradingumą, intelektinės veiklos pomėgį.

TESTAVIMO LAIKAS. Neribojamas. Paprastai anketos pildymas užtrunka 20-25 min.

ANKETOS PILDYMO NURODYMAI. Anketą pildo matematikos, lietuvių kalbos ir bent viena(s) iš gamtos mokslų (fizikos, chemijos, biologijos) mokytojų. Mokytoja(s) turi būti bent pusę metų mokiusi(ęs) vertinamą klasę ir gerai pažinoti visus klasės vaikus. Perskaičius teiginį mokytoja(s) turi nuspręsti, ar klasėje apskritai yra vaikų, pasižyminčių teiginiu aprašoma savybe, ir jei tokių vaikų yra, tai kurie vaikai (vienas, du ar trys) šia savybe iš bendraklasių išsiskiria labiausiai. Jei mokytojai(ui) atrodo, kad nė viena(s) vertinamos klasės mokinė(ys) nepasižymi teiginiu aprašoma savybe, eilutė šalia teiginio paliekama tuščia.

REZULTATŲ SKAIČIAVIMAS. 9–10 klasėse nominavimo anketas apie vieną klasę pildo keli mokytojai, tačiau kiekvieno mokytojo užpildytos nominavimo anketos rezultatai skaičiuojami atskirai.

Bendras nominavimo įvertis skaičiuojamas kiekvienam klasės vaikui. Jeigu vaikas buvo paminėtas kaip išsiskiriantis tam tikra savybe (nesvarbu kuriame – pirmajame, antrajame ar trečiajame eilutės langelyje), jam skiriamas 1 taškas. Vaiko bendras nominavimo įvertis suskaičiuojamas sudedant taškus, skirtus už vaiko paminėjimą ties kiekvienu anketos teiginiu. Vaikas gali surinkti nuo 0 taškų (kai mokytoja(s) nepamini vaiko kaip išsiskiriančio nė viena savybe) iki 15 taškų (kai vaikas buvo paminėtas ties kiekviena savybe).

ATSKIRTIES ĮVERČIAI. Remiantis reprezentacinėmis 9–10 klasių mokinių imčių rezultatais nustatyti atskirties įverčiai, priklausomai nuo to, kokio dalyko mokytoja(s) pildo nominavimo anketą (1 lentelė).

1 lentelė. Mokinių nominavimo anketos atskirties įverčiai

Dalyko mokytoja(s)	Atskirties įvertis
Lietuvių k.	8
Matematikos	9
Gamtos mokslų (biologijos, chemijos, fizikos)	7

Tokį pat ar didesnę bendrą nominavimo įvertį gauna tik 5 proc. reprezentacinės imties 9–10 klasių mokinių. Pvz., Tai, jog matematikos mokytojo(s) vertinimu vaikas surenka 9 taškų ar didesnę įvertį rodo, kad mokytojo(s) nuomone šis vaikas išsiskiria iš kitų klasės mokinių ir gali būti siunčiamas atpažinti didelį mokymosi potencialą.

Mokinių nominavimo anketa

Mokykla _____

Klasė _____

Dalykas, kurio mokote šią klasę _____

Kiek laiko mokote šią klasę _____

Prisiminkite visus vertinamos klasės vaikus ir pagalvokite, kurie vaikai **labiausiai išsiskiria iš bendraklasių** žemiau nurodytomis savybėmis. Šie vaikai nebūtinai turi būti gerai besimokantys mokiniai.

Šalia kiekvieno teiginio įrašykite klasės vaikų (vieno, dviejų ar trijų), kuriems apibūdinti tas teiginys labiausiai tinka, vardus.

Jei šioje klasėje nėra vaikų, kuriuos apibūdinti teiginys tiktų, eilutę šalia teiginio palikite tuščią.

Jei klasėje yra keli vaikai tuo pačiu vardu, įrašykite vaiko vardą ir pavardę.

Žingeidus (-i), užduoda daug klausimų			
Atkaklus (-i), orientuotas (-a) į tikslą			
Puikiai samprotauja			
Greitai išmoksta naujų dalykų			
Kalba sklandi, turtinga			
Sumanus (-i), išradingas (-a)			
Pritaiko žinias ir mokėjimus naujos sritims			
Platūs interesai			
Patinka intelektualinė veikla			
Turi sukaupęs (-usi) daug įvairių žinių			
Lengvai sprendžia naujas problemas			
Ypač gera atmintis, prisimena detales			
Įžvelgia dėsningumus, logiškai apibendrina			
Atlikdamas (-a) užduotį, taiko įvairias strategijas			
Argumentuotai diskutuoja su suaugusiais			